

HLEDÁNÍ VOJVODOVSKÉ PRAVDY VE SVĚTLE PROBUZENECKÝCH HNUTÍ*

Michal Pavlásek

Filozofická fakulta MU Brno

Searching for Truth in Vojvodovo from the Perspective of Revivalist Movements

Abstract: This article is dedicated to the interpretation of the influence of religious revival movements on the religiosity of Czech (and Slovak) Protestant communities in southeastern Europe in the 19th and 20th century. In addition, it monitors the effect of the Blue Cross Movement and the Free Reformed Church in the village of St. Helena (located in Romanian Banat). The influence of the spiritual principles of religious revival movements led to a schism within the Evangelical community. The author then applies the wider context of the revival of the reformed church to the what is known about the content of the faith of Czech residents in the Bulgarian village of Vojvodovo. The hypothesis on the decisive influence of revival movements on religiosity of Czech Protestants is being gradually verified and validated. The article attempts to capture the hitherto neglected importance of revival religious movements for the spirituality of Czech and Slovak Protestant enclaves in southeastern Europe.

Keywords: *Banat; Vojvodovo; compatriots; revivalist movements; religious missions*

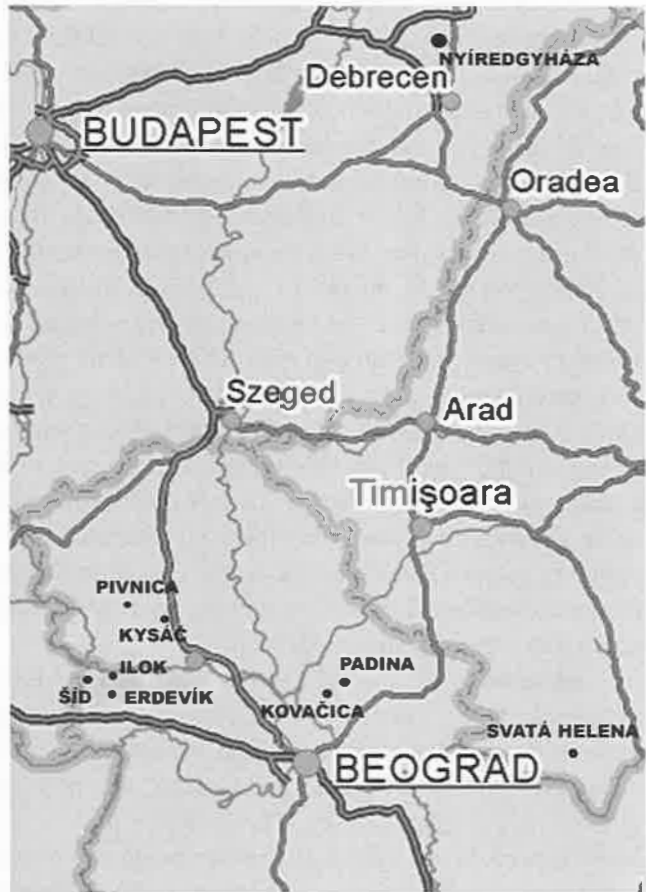
Následující řádky jsou inspirovány studií Druhá půlka Pravdy Marka Jakoubka (Jakoubek 2010). Můžeme je společně považovat za zamyšlení nad tématem vypovídajícím – jak se pokusím ukázat – o dosud nedemaskovaných širších souvislostech pronikání jednoho ze směrů obrodného hnutí v protestantismu

* Článek by nevznikl bez finanční podpory mobility studentů FF MU v Brně; autor za tuto podporu děkuje.

do oblasti jihovýchodní Evropy. Poukážeme na skutečnost dosud nepřilíš akcentované a nepochopené síly náboženské ideologie, která ještě na přelomu 19. a 20. století byla schopná vyvolat konflikt uvnitř náboženských skupin vedoucí až k denominačnímu tříštění, či dokonce opuštění sdíleného lokálního prostoru odchodem do zahraničí. Studie naznačí, že v některých izolovaných českých obcích v jihovýchodní Evropě byla příslušnost k některému z náboženských směrů rozhodující kvintesencí identifikace, nadřazené národní ideologii.

Pro do jisté míry specifický charakter textu si nejprve povězme, co v něm nenajdeme, čím není a nechce být. Protože snad není jiný badatel věnující se soustavněji jedné určité krajanské komunitě, jako právě M. Jakoubek, jenž za více než deset let svého neutuchajícího zájmu (a zájmu svých kolegů) nashromáždil velkou škálu poznatků o krajanské komunitě v obci Vojvodovo v Bulharsku, není kritikou článku, nýbrž jeho doplněním a (snad) také podložení některých jeho závěrů dalšími empirickými poznatky vztahujícími se k dané problematice. Všechny níže uvedené poznámky jsou více než čímkoliv jiným uznáním výsledků práce tohoto autora, jen se v jistém směru snažím formou několika poznatků získaných v totožném poli etnohistorických výzkumů (byť v jiných lokalitách teritoria jihovýchodní Evropy) přispět k pochopení „vojvodovské Pravdy“ – tedy vnitřního obsahu/charakteru víry Vojvodovských, jak se o to Jakoubek pokusil.¹ Předem rezignujeme na hledání odpovědi na otázku, *jaká* ona víra byla, neb máme za to, že se autorovi pokus o vykreslení opominuté dimenze víry vojvodovských Čechů podařil. Zato si ale položíme pro nás ústřední otázky, *proč* byla ona religiozita taková, jak ji „přečetl“ a vyložil ústy svými i narátorů sám autor, a kde vězí kořeny její vypjatosti či výjimečného postavení, jakému se u vojvodovské krajanské komunity těšila. Kladení těchto otázek nás přivede k nastiňování dosud skrytých širších souvislostí spojených se sledovaným fenoménem víry vojvodovských Čechů. Paralelně k přístupu motivovanému kladením naznačené otázky *proč*, vykreslíme kontury *obsahu* víry svatohelenské části reformovaného sboru obrácené k christocentrickému životu prostřednictvím misie svobodné reformované církve a nábožensko-obrodného spolku Modrý kříž (dále MK), abychom tak lépe pochopili specifčnost víry vojvodovských Čechů. Hlavním cílem textu je pak shora naznačené působení probuzeneckých hnutí v protestantismu zasadit do širších souvislostí religijní dimenze života zahraničních Čechů a Slováků, a to v návaznosti na užití srovnávací perspektivy.

¹ Užití termínu „Pravda“ je samozřejmě jistá nadsázka; řečeno s Gadamerem, to, co odhalujeme aplikací metody, je jen technickou správností (Gadamer 2010).

České osady v Báče,
Banátu a Uhrách.
Zpracoval M. Pavlásek.

Definování vlastní pozice

Diskutujeme-li s někým, ať se předmět diskuze nachází v rovině psaného textu či mezilidského dialogu „tváří v tvář“, měli bychom deklarovat vlastní výchozí pozici v diskuzi, příslovečně se „svléknout donaha“. Takováto sebereflexe ozřejmí čitateli autorovu pozici, kontext v jakém se nachází vůči práci, ke které se vyjadřuje, či proč se k ní vlastně vyjadřuje. Jinak budou, jak vystihl M. C. Putna, jakékoliv soudy nepoctivé, neboť nic neprozrazují o autorovu vztahu k tématu či „zamlčují předporozumění, které je vědomě nebo nevědomě spoluutvářeno“ (Putna 2007: 95).

Problematika studia krajských komunit tvořila celé 20. století jedno z ústředních badatelských polí etnohistorických studií, jakož v současnosti také dalších sociálních věd. Stále nové poznatky získané prostřednictvím ať už terénních nebo archivních výzkumů nutně vedou k přehodnocení stávajících poznatků. O něco podobného se autor tohoto textu pokusil v příspěvku „Případ Svatá Helena – (Re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku“ (Pavlásek 2010a), kde je poukázáno na možnost „jiného čtení“ náboženských dějin evangelíků v obci Svatá Helena ležící v dnešním Rumunsku. Studie „Druhá půlka Pravdy“ M. Jakoubka i „Případ Svatá Helena“ však vyšly ve stejnou dobu v prosinci roku 2010 a neměly tak na sebe při jejich tematické blízkosti žádnou návaznost. Přikročím proto ke stručnému představení jednoho z ústředních závěrů studie „Případ Svatá Helena“, se kterým nemohl být v době sepisování svého příspěvku M. Jakoubek obeznámen (jednoduše proto, že vznikala ve stejné době), a poté jej aplikuji vztahením k jeho publikovaným poznatkům; k „hledání vojvodovské Pravdy“, za niž pokládejme snahu o postihnutí samotného *obsahu* víry vojvodovských Čechů (Jakoubek 2010: 528). Pro pochopení kontextu projevů náboženského jednání Vojvodovských je totiž zásadní pochopení minulosti Svaté Heleny, ze které česky hovořící obyvatelstvo do Vojvodova na samém konci 19. století odchází.

Jakoubkovy zkušenosti z terénu a v dané problematice lokálního kontextu Vojvodova jsou v kontradikci vůči autorovi tohoto textu (ve Vojvodovu dosud výzkum nerealizoval), ale na druhou stranu může vycházet ze svých poznatků nabytých realizací terénních a archivních výzkumů v jiných krajských komunitách v Rumunsku, Srbsku, Chorvatsku a na Ukrajině. Právě jedna z nich, Svatá Helena, je pro výklad historických dějů ve Vojvodovu v mnohém klíčová, neboť tvoří úvodní zápletku příběhu vojvodovských evangelíků. Proto nejprve předložíme okolnosti rozkolu v helenském reformovaném sboru a tímto i naznačíme tezi, proč byl religiózní obsah zbožnosti Vojvodovských natolik specifický, že byl badateli pokládán za jeden z dokladů hypotézy o původu nekatolické části obyvatel Svaté Heleny v tolerančním sektářství (Nešpor 1999; Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999, 2000),² či proč byl chápán jako nejdůležitější „etnozachovávací“ faktor komunity vojvodovských Čechů. Důležité je podotknout, že tímto pokusem přesáhnout výklad evangelické skupiny obyvatel Svaté Heleny, respektive jeho ústřední jádro – *obrácení* části reformovaného evangelického

² Ač se přikláníme k jiné interpretační linii náboženského vývoje evangelíků na Svaté Heleně, jak doložíme i následující argumentací.

sboru k christocentrickému životu působením misie pražského ústředí svobodné reformované církve a misie abstinenčního hnutí Modrého kříže ze slovenské Staré Turé, k možné interpretaci jevů následujících, nejsou poznatky publikované M. Jakoubkem zpochybněny, ale naopak, spíše potvrzeny. Proto hovoříme o určité návaznosti na jeho poznatky, které doplňujeme o další odstíny k vykreslení obrazu minulosti vojvodovských nekatolíků.

Budeme se pohybovat ponejvíce v aktérském modu povahy srozumitelnosti pojednávaných jevů, čili „objektivní“ realitu budeme nazírat pohledem samotných aktérů, k jejichž výpovědím přistoupíme jako k „ústřednímu identitotvornému kánonu“, tedy z rozdílné epistemologické roviny, než byla uplatněna ke starším dějinám sledované skupiny (srov. Pavlásek 2010a, 2011). Důvodem je ono základní tážení se po našem naznačeném ústředním zájmu porozumění. Vyházíme tak nutně z aktérky zakoušené zkušenosti, tudíž se orientujeme i na prameny „jiné povahy“ – orální proklamace v intencích módu vzpomínání a zapomínání.

Zápletka – náboženský rozkol uvnitř reformovaného sboru

Příběh začíná v devadesátých letech 19. století,³ tedy v době, kdy došlo k rozkolu uvnitř svatohelenského reformovaného sboru. V tomto pro náboženskou obec evangelíků zlomovém desetiletí plnili v jejich sboru funkci kazatele a učitele zaslání zástupci hned dvou církevních společenství (reformované a svobodné reformované církve)⁴ a reprezentant probuzeneckého směru v protestantismu – abstinenční spolek Modrý kříž.⁵ Časlavský vikář Antonín

³ K počátkům a dalšímu historickému vývoji Svaté Heleny viz Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999; Štěpánek 2005; Pavlásek 2010, 2010b.

⁴ Svobodná reformovaná církev se zřízením kongregačním vznikla v roce 1892 spojením dvou náboženských probuzeneckých center – *Svobodné reformované církve* s ústředím v Praze, zorganizované z iniciativy americké misie kongregační církve The American Board Of Commissioners For Foreign Missions (v roce 1880) a již od roku 1868 existující *Svobodné evangelické církve české* na Náchodsku (sbor v Bystrém u Dobrušky) reprezentované zejména postavou významného představitele obrodného duchovního směru v prostředí českého protestantského milieu Jana Balcara (1832–1888) (Filipi 2000: 359–365). Svou příbuznost s reformovanou církví, a současně svou odlišnost od ní vyjádřila přijetím adjektiva „svobodná“.

⁵ MK vznikl v roce 1877 ve Švýcarsku jako spolek „umírněnosti“ proti rozbujelému alkoholismu, se kterým bojovalo i tamní protestantské duchovenstvo, z něhož se jeho první členové rekrutovali. Hnutí MK, vznikající ve Staré Turé v posledním desetiletí 19. století jako abstinenční spolek s náboženskými zásadami a sociálním působením, bylo na Slovensku součástí slovenského probuzeneckého hnutí 2. poloviny 19. století, obrodného směru v protestantismu zasahujícího velkou část Evropy.

Svoboda⁶ přichází roku 1891 a svým chováním – ctěním mravních a duchovních zásad reformované církve a zdůrazňováním sborové kázně – důsledně uplatňuje asketickou morálku a výklad Písma v duchu protestantských zásad (Mičan 1931: 34). Zdejší evangelíci jeho kritickým kázáním bedlivě naslouchali, neboť Svobodova představa sborového i každodenního života se neshodovala s poměry zde panujícími. Zdejší situace v důsledku absence vlastního kazatele/náboženské autority neodpovídala protestantským zásadám – svatohelenské členy sboru káral pro jejich častou účast na „svět-ských“ radovánkách, které pozemský život přinášel, nekřtil děti nemanželských rodičů, popřípadě neoddával ty, jejichž víru považoval za *neprobuzenou* (ibid.: 35).⁷ Poté byl ze Svaté Heleny vyhoštěn administrátorem maďarské reformované církve. Sbor se obrátil na svobodnou reformovanou církev v Praze vzniknuvší působením americké misijní společnosti The American Board of Commissioners for Foreign Missions z Bostonu, působící v druhé polovině 19. století (také) v jihovýchodní Evropě (Streiff 2003: 15). Na Svatou Helenu je vyslán Ján Chorvát, slovenský biblista ze Staré Turé, centra rozšiřujícího se probuzeneckého hnutí reprezentovaného hlavně sestrami Kristínou (1860–1936) a Márií Royovými (1858–1926) (Chrobák 1936: 194-195; Slezáčková 1991), které jej ke studiu na biblickém misijním ústavu ve švýcarském Chrischonu přesvědčily. Pro šíření probuzeneckého hnutí, pro svou podobnost s obrodným směrem v protestantské (luterské) zbožnosti někdy označovaného jako *obnovený pietismus* či *religiozita srdce*, totiž bylo potřeba více vzdělaných bohoslovců a kolportérů náboženských textů šířených v rámci spolupráce s Britskou biblickou společností po celé Evropě (Katuščík a kol. 1994: 90-97). Chorvát se během studia seznámil s ideologií spolku MK a byl prvním (zdaleka ne však jediným) šířitelem nastoupeného obrodného procesu v českých či slovenských protestantských osadách v jihovýchodní Evropě založeného na nezprostředkovaném vztahu k Písmu a praktické každodenní etice. I on následně zdůrazňoval nutnost přijetí zásad vnitrosvětské askeze nutné k individuálnímu vykoupení a zvnitřnění víry. Část sboru jím prezentované učení o spáse přijala a právě tato *probuzená* část sboru ze Svaté Heleny na samém konci 19. století odešla a po složitých peripetiích zakládá obec Vojvodovo, v jejíž blízkosti tehdy působila misie reprezentující další obrodný směr v protestantismu – Evangelická

⁶ Viz http://caslav.evangelnet.cz/historie/index_history.html (staženo 28.1. 2011).

⁷ Tímto adjektivem kazatel Českobratrské církve V. Mičan popisuje stav víry těch, kteří nebyli *obrázenci* k christocentrickému životu.

Pamětní deska sester
Royových ve Staré Turé.
Foto M. Pavlásek, 2010.

metodistická episkopální církev (dále jen EMEC) (Mojzes 1965). Následně přichází kazatel vídeňského metodistického sboru Martin Roháček, původem ze Staré Turé. Nyní, když se dostáváme k příběhu „ve Vojvodovu“, ohlédneme se na chvíli zpět na Svatou Helenu, abychom se zastavili u širších souvislostí misí probuzeneckého hnutí a naznačili zásadní význam probuzenectví pro hledaný obsah víry vojvodovských Čechů, neboť se jedná právě o skupinu svatohelenských *obracených* odcházející z banátské Svaté Heleny do bulharského Vojvodova, které spoluzakládají.

Probuzenecké hnutí v jihovýchodní Evropě

Bylo řečeno, že vojvodovské metodistické společenství je duchovním dědicem odkazu probuzeneckého hnutí v protestantismu, v té době zasahujícího velkou část evropských zemí, včetně námi pojednávaného území Banátu jakožto součástí jižních Uher (Aleksov 2006; Mojzes 1965) a reagujícího na radikální racionalizaci společnosti vlivem osvícenství. Původní probuzenecké hnutí je dokonce vedle puritánů považováno za samostatnou protestantskou tradici (Vojtíšek 2004: 58). Bylo sice v rámci česko-slovenských komunit prvním, ale již během několika let zdaleka ne jediným místem, kde misionáři abstinenčního spolku MK i v součinnosti se svobodnou reformovanou církví působili. V roce 1904 Josef Kostomlatský dokonce zakládá první zahraniční sbor *svobodných* přímo na Svaté Heleně, sestávající z *obrácených*, kteří do Vojvodova neodešli nebo byli obráćeni později. O jeho faktické existenci zahrnutím mezi „oficiální“ sbory svobodné církve reformované se dozvídáme i z Betanie, kde v souhrnu dobových stanic církve Svatá Helena figuruje mezi několika dalšími založenými v zahraničí.⁸

Spolek MK se na přelomu 19. a 20. století dostává z izolace a začíná své poslání šířit v rámci vnitromisijní činnosti kromě dnešního území Slovenska i v jihovýchodní Evropě či tzv. Dolné zemi (Katuščák a kol. 1994: 110-117), jak je historické území jižních Uher nazýváno slovenskými badateli. Působením kolportérů, šířících na svých cestách náboženské texty, podnikáním krátkých misijních návštěv či dlouhodobějších misijních pobytů vzniká několik kroužků abstinenčního hnutí, které stávající členy slovenských luterských sborů v Báčce, Sremu, Banátu a Uhrách získaly „probuzením“ jejich víry, důsledkem čehož z těchto sborů vystoupili. Takto vznikají spolky MK v Iloku ležícím v dnešním Chorvatsku, v Pivnici, odkud pochází dokonce jeden z nejvýznamnějších misijních pracovníků MK Samuel Činčurák (Čukan a kol. 2010: 206; Potúček 1972; Jančovic 1990), v Šidě, Kysáci (Báčka), Erdevíku, Padině nebo Kovačici (Banát) a v Nyíregyháze (Maďarsko) (Katuščák a kol. 1994: 90, 95).⁹

I přes podrobné výzkumy zvláště slovenských badatelů studujících Slováků na Dolní zemi, je význam tohoto hnutí pro religiozitu Čechů a Slováků

⁸ Viz *Betanie. Biblický časopis k probuzení a pěstování křesťanského života* 23/16, 1. června 1905.

⁹ Slovenské „dolnozemske“ enklávy vznikají v průběhu 18. a 19. století kolonizací motivovanou důvody hospodářskými (Bednárik 1966), ale existují také práce akcentující faktor náboženský (Botík 2011).

v zahraničí dosud přehlížen, přestože výčet lokalit osídlených slovenským obyvatelstvem a zasažených probuzenectvím dosahuje většinového počtu ve srovnání s celkovým výčtem krajanských osad na Dolné zemi. Nemůžeme tak použít narace pamětníků ke komparativnímu studiu spojenému s tázáním se po charakteru víry tamních účastníků (či dalších generací) náboženské obrody znamenající na mnoha místech pro stávající náboženské obce augsburského a helvétského vyznání stejný osud, jaký jsme mohli pozorovat na Svaté Heleně, kde náboženská obroda v důsledku přijetí učení o spáse zvnitřněním víry a tím symbolického *obrácení* ke Kristu vedla k vydělení *obrácených* z dosavadního církevního společenství. Přitom jak potvrdil výzkum slovenských badatelů realizovaný v Pivnici, slovenské obci ležící na území Báčky v Srbsku, dosud je v tamních domácnostech opatrován časopis *Večernica* a další knihy a písně, vydávané a do Pivnice šířené zásluhou sester Royových. Ty zde i zásluhou Samuela Činčuráka navázaly s místními evangelíky augsburského vyznání přátelské styky vedoucí postupem času ke vzniku a následně dlouholeté úspěšné aktivitě dalšího kroužku MK (ibid.: 206).¹⁰ Ostatně dodnes členové pivnického luterského sboru užívají při bohoslužbách „legendární“ zpěvník Kristíny Royové *Piesne sionské* (ibid.: 155; Potůček 1999: 78-81).

Z výše uvedených skutečností proto církevní rozkol na Svaté Heleně nelze považovat za marginální jev bez návaznosti na širší souvislosti. Naopak vše nasvědčuje tomu, že dosavadní alespoň částečné porozumění událostem ve sledované obci spojeným s misijní indoktrinací nás dovedlo k cestě mnohem širšího významu beroucí na sebe podobu pronikání probuzeneckého hnutí směrem ze Staré Turé do několika regionů jihovýchodní Evropy, k jejímž pochopení a zevrubnější analýze dosud chybí další empirický materiál. Podívejme se nyní na to, zda je možné naznačenou tezi vlivu probuzeneckého hnutí (bez zdůrazňování dalších pietistických tradic, ze kterých tato obroda vycházela a formovala svůj religiózní potenciál) obracejícího se do jihovýchodní Evropy poměřit s prezentovanými závěry M. Jakoubka. Nejprve si představíme některé znaky spojené s probuzenectvím, abychom tedy měli alespoň „hrst“ konkrétních poznatků, a poté přistoupíme ke vztažení naznačených tezí k již známým závěrům interpretace „opominuté dimenze víry“ vojvodovských Čechů.

¹⁰ Zánik zdejšího spolku MK je spojen až s jeho postavením mimo zákon po roce 1949, kdy se jeho členové například v Kysáči, Erdevíku, Padině a Kovačici z největší části obrátili k metodismu, což potvrzuje blízkost v učení obou směrů (Sjanta 2006). Stejně tomu bylo také v Pivnici (Čukan a kol. 2010: 160).

Býti obrácen ke Kristu

Neukotvenost v ortodoxii

Stejně jako pietismus, ani probuzenecké hnutí nemělo vlastní, nějakým závazným způsobem formulovanou teologii, nebylo „svázáno“ slovy skládanými do vět doktríny. Víru bychom nehledali v ortodoxii, ale v ortopraxi – apoštolské praxi zdůrazňující především zvěstování víry. Proto hovoříme-li o pietismu či probuzenectví, máme na mysli ortopraktické vymezení víry, jež je nedílnou součástí (ba přímo kvintesencí) identity věřícího. Pietismus bychom dnešní „hantýrkou“ označili za životní styl křesťana s důrazem na jeho duchovní praxi. „Jeho důraz spočíval na etice, nie na dogmatice“ (Katuščák a kol. 1994: 41). Z naznačené neukotvenosti v ortodoxii v kontradikci k protestantským církvím augsburského a helvétského vyznání vyplývají některá religiózní „lákadla“ na pomyslném náboženském „trhu“, uspokojující touhu po dosažení spásy, neboť právě ona „mimoběžnost“ se zavedenou tradicí protestantské ortodoxie a absence církevních autorit či rigidní zbožnosti určované náboženskou tradicí mnohé k těmto probuzeneckým proudům skutečně dovedla. V takovémto náboženském individualismu je možné spatřit důraz na proklamaci „vlastního přístupu“ k Bohu – každý z nás může být spasen skrze Něho, jak říká jedna ze zásad dnešní Církve bratrské (Zásady 1997). Součástí takového vlastního přístupu k osobní víře bylo nepochybně i její vlastní hledání formou osobního výkladu Písma, proto kladli takový důraz na bibli. Pocit dosažitelnosti vykoupení skrze probuzení v christocentrický život vedlo k vymezování zbožnosti na základě ortopraxe (Nešpor – Hodnotová – Jakoubek 2001).

Obrácení k christocentrickému životu

Dostáváme se k základnímu termínu v probuzenecké praxi, kterým je *obrácení* (*Erweckung*), jehož prostřednictvím dojde k obnově/znovuzrození lidského ducha. Obroda směřovala jediným směrem, a sice k zvnitřnění duchovního života jeho obrácením ke Spasiteli. Co ono obrácení znamená? Především jím je chápán důraz na vykupitelské dílo Kristovo, jeho obět, kterou položil za lidstvo (Katuščák a kol. 1994: 48).¹¹ Šlo o poznání pravdy ve spásě a vykoupení. To je patrné například z náboženských písní zdůrazňujících vykupitelské dílo

¹¹ Srov. citovanou výpověď A. Hrůzové (Jakoubek 2010: 534).

Ježíše Krista. Jakýmsi doprovodným jevem spojeným s „obrácenými“ jednotlivci na základě působení probuzeneckého hnutí je i zdůrazňování skutečnosti vlastního aktu obratu ve víře – probuzení. Kdo jej prožil, tomu se stává jakýmsi existenčním leitmotivem, základní zdrojem identifikace ve světě. V praktickém projevu je tuto skutečnost možné nalézt i v zachycených rozhovorech s vojvodovskými *probuzenými*, jak bude uvedeno později.

Co je zdůrazněním oné náboženské praxe, christocentrického života? V rámci individualizované víry byla zdůrazňována osobní vazba každého jednotlivce k Bohu – formou osobních každodenních modliteb jak při setkáních náboženského společenství v chrámu – modlitebně, tak zejména v soukromí formou kolektivní rodinné modlitby či individuálním čtením Písma v rámci osobní „tiché hodinky“. Role zbožnosti v každodenním životě například Helenských ještě umocňuje jejich časově náročná zaměstnanost na polních pracech, kdy i v letních měsících bývala modlitebna plná Božího slova chtivých věřících, jak nám dokládají zprávy evangelických farářů navštěvujících v rámci krajské péče i zdejší reformovaný sbor, uložené v Ústředním archivu Českobratrské církve evangelické. Níže citovaná pasáž Jana Košťála, evangelického faráře působícího na Svaté Heleně od konce roku 1931 do října 1936, jež je jakýmsi pomyslným bilancováním a reflexí prožitého, dokládá nesmírně vyhocenou náboženskou situaci na Svaté Heleně ve dvacátých a třicátých letech 20. století, kterou s nadsázkou můžeme glosovat výrazem „přestupové hnutí“ či „boj o duše“. „Lidé jsou prostí, nevzdělaní, často neumí číst, lehce se dají přemluvit.¹² Několik proudů sektářských jest v jejich mysli, a není se opravdu diviti, že máme případy, kdy někteří změnili církevní příslušnost již popáté!“¹³

Denominační spory a „boj o duše“ přetrvávaly ještě koncem třicátých let 20. století, jak se dozvídáme ze zprávy diákona ČCE Jaroslava Pecha reflektujícího události hned po svém příjezdu koncem roku 1938: „Našel jsem v Heleně denominační nenávisť hodně vystupňovanou.“¹⁴

Podrobnější svědectví sepsal jeho předchůdce diákon Košťál, popisující, v jaké situaci se reformovaný sbor nacházel po jeho příjezdu: „Sbor se nacházel

¹² To lze číst v dále naznačených intencích skutečnosti dobré argumentační výbavy jak *svobodných*, tak následně i skupiny baptistů, jež ohrožuje místní reformovaný sbor pokusy získat jeho členy k přestupu k jiné denominaci.

¹³ Dopis Jana Košťála z 18. 9. 1936, č. 1908. Korespondence složky České evangelické sbory v Rumunsku uložená v Ústředním archivu Českobratrské církve evangelické, Praha.

¹⁴ *Ibid.*, Dopis Jaroslava Pecha Synodní radě ČCE z 11. 10. 1939.

v duch. úpadku, ve formě nejnebezpečnější, v sektářství, sbor byl rozdělen na věřící a nevěřící, ne podle Písma, ale podle posudku br. Kyšky, který sbor vedl. Byla naprostá nedůvěra k církvi [reformované] a přímo odpor ke všemu, co jest církevním zvykem. [...] Dnes je sbor zkonsolidován aspoň natolik, že není přímého odporu ke křtu dítek a jiným ustanovením, dle řádu naší církve, ale zdůraznit je nutno, že není na duchovní, ani církevní úrovni sborů našich. Sektářství dosud hledá a jest největší překážkou dalšího možného rozvoje. Láska a vroucí vztah k církvi není a nepodařilo se mně ho vzbuditi, ač jsem o tom nejen mluvil, ale věrně o to i usiloval. [...] Ve vesnici pracují baptisté způsobem nečestným, vždy hledí získávati další. Kazatelé, kteří je navštěvují, bezhladě tupí naši církve a dokonce namlouvají našim lidem, že bez křtu dospělých není spasení a že reformovaní jsou zpohanštění křesťané.“¹⁵

Probuzenectví prostřednictvím MK a svobodné reformované církve bylo spojeno s jistou „laicizací“ víry. Stalo se individuální cestou k hledání vlastního soteriologického zajištění každého jednotlivce, což na druhou stranu vedlo (v důsledku procesu zvnitřnění víry formou náboženského *probuzení* členů různých náboženských denominací) k denominačnímu tříštění. Podíváme-li se na dění na Svaté Heleně a ostatně také ve Vojvodovu (Jakoubek 2010: 541-551), nebylo tomu jinak ani zde. „Úderné misijní úsilí, široká sociální práce ve skrovných podmínkách, poněkud přehlíživý vztah k lidové zbožnosti i obětavé nadšenectví charakterizovaly spolky Modrého kříže v začátcích všude v Evropě...“ (Vojtíšek 2002: 14). Určitá naznačená přehlíživost ke „světu tradice“ byla nesená duchem zápalu šířit svědectví probuzenectví, čímž se dostáváme k jeho expanzivnímu charakteru.

Expanzivní charakter probuzenectví

Proč vlastně misie do těchto končin směřovaly? Motivaci spolku MK najdeme již při reflexi jeho hlavních formulovaných zásad. Jednou z nich totiž bylo „*privádět duše ke Kristu*“ (Royová 1992: 63). Tento apel nabádání k činnosti členů vně skupiny byl, jak jsme již popsali, důsledně formou misíí uplatňován, což souvisí s vírou ve vykoupení každého *obráceného* jedince. Za zmínku jistě stojí fakt, že většinu členů spolků tvořili důslední bibliisté, schopní náboženské polemiky s členy jiných náboženských denominací. Takováto argumentační „výzbroj“ jim byla velkou zbraní v získávání nových *sester a bratří*. Naopak

¹⁵ *Ibid.*, *Dopis Jana Košťála z roku 1936.*

příslušníci stávajících denominací se vůči takto uplatňované náboženské expanzi jen stěží bránili, jak nám jen krátce ilustruje následující příklad.

V dopise Synodní rady určeném Jaroslavu Pechovi, faráři Českobratrské církve evangelické působící na Svaté Heleně coby konfesní učitel a kazatel u reformovaného sboru,¹⁶ nalezneme rady, jak má argumentovat ve věroučných diskuzích s helenskými baptisty.¹⁷ Vznik této náboženské skupiny je spojen s konfliktem jednoho člena svobodné reformované církve na Svaté Heleně v polovině dvacátých let s Petrem Kýškou, jinak staroturským biblistou, laickým kazatelem a členem spolku MK (Katuščák a kol. 1994: 79), který v obci po odchodu *obrácených* působil u těch, již do Vojvodova z různých důvodů neodešli, a záhy tuto skupinu za pomoci misijních návštěv J. Kostomlatského a dalších aktivních aktérů probuzenectví přivedl do sboru svobodné reformované církve.¹⁸ Rady Synodní rady orientující se na teologický výklad Písma jsou ukončeny doporučením: „Pokud možno, vyhýbejte se dogmatickým sporům a hleďte laskavostí a přívětivostí všechny získati a všem sloužiti.“¹⁹ Z některých citací také vyplývá zásadní význam, který je v rámci denominačních polemik kladen na křest, jednu ze dvou probuzenectvím přijímaných svátostí.

Otázku křtu dětí

Základní otázkou, na kterou v případě snahy vykonturovat dogmatickou neukotvenost probuzeneckého hnutí narazíme, je otázka křtu dětí. Křest je jeden z mála záchytných bodů věrouky, o který se můžeme opřít, hledáme-li některý z jejich „viditelných“ znaků. I v tomto případě je však hledaná odpověď (tj. postoj hnutí ke křtu dětí) zdánlivě jednoduchá, i když hnutí MK křest dětí přijalo. Situace se však začne problematizovat při bližším nárysu historického vývoje probuzeneckého hnutí, které během své paralelní existence vedle „tradiční“ protestantské ortodoxie nevneslo teologickou otázku ohledně křtu, nýbrž křest formálně přijalo způsobem, jak jej pojímala luterská církev (Katuščák

¹⁶ Jde o skupinu, která z reformovaného sboru nevystoupila po působení Jána Chorváta a společné misie MK a svobodné reformované církve v období let 1897-1925 (Dostál 1980: 80). Za poskytnutí materiálu děkuji archiváři dnešní Církve bratrské RNDr. Janu Štěpánovi.

¹⁷ Dopis bratru Jaroslavu Pechovi, českobratrskému kazateli na Svaté Heleně, 7. února 1939. Korespondence složky České evangelické sbory v Rumunsku.

¹⁸ V intencích emického pojmenování je můžeme označit za *věřící*. Faráři ČCE je označovali jako *svobodné* (výraz vycházející z označení denominační příslušnosti) nebo *obrácené*.

¹⁹ Dopis ze 7. 2. 1939. Aut. or. na uveden. Korespondence sbžky České evangelické sbory v Rumunsku ul. oženév Ústře dním archivu Českobratrské církve evangelické.

a kol. 1994: 58). Rozpor mezi vnímáním svátosti křtu církví a. v. a probuzeneckým hnutím vznikl převažujícím názorem v probuzeneckém hnutí, který v luterské církvi pokřtěné děti nepokládal za znovuzrozené ve víře. Z toho byl odvozen vlastní závěr nepokládající křest dítěte za začátek nového života v Kristu, jenž se však nestal pro členy probuzenecké skupiny závazný. I přes tento zásadní dogmatický rozpor týkající se postoje ke křtu dětí zůstalo jeho přijetí pro některé argumenty hovořící v jeho prospěch platné, na úkor závazného přijetí křtu dospělých (ibid.: 58-59). To vedlo k mnohým důsledkům, jež můžeme spatřit také ve 20. letech na Svaté Heleně, kdy pomyslnou štafetu probuzenectví od (pouze formálně) zanikajícího sboru svobodné reformované církve přebírá misie baptistické církve v nedaleké obci Coronini zakládající sbor, jehož působností jsou získávání další členové z řad *svobodných*.²⁰ V případě tohoto rozkolu (již druhého na Svaté Heleně) byla jeho hlavní příčinou právě otázka křtu dětí a nejinak tomu bylo v případě rozkolu ve Vojvodovu.²¹ Za velmi zajímavou pokládám skutečnost, že k němu došlo ve stejné době zhruba po čtvrtstoletí od rozkolu prvního, který znamenal odchod *obrácených* do Vojvodova. Proto se k otázce křtu ještě vrátíme.

Propojení „příběhů“

Jak tedy můžeme naznačené obrysy charakteru víry spojené s probuzenectvím,²² předávaným misijní indoktrinací svobodnou reformovanou církví a MK, navázat na poznatky týkající se víry (ex)vojvodovských Čechů?

Vycházíme-li z již vyřčeného předpokladu jisté dogmatické „neukotvenosti“ probuzenectví v kontradikci vůči zavedené ortodoxii reprezentované protestantskou církví augsburského či helvétského vyznání, pak musíme úměrně k tomu přizpůsobit i perspektivu nazírání na výklad jevů z této skutečnosti

²⁰ Důvodem jeho zániku na Svaté Heleně spatřují misijní kazatelé ČCE v konfliktu jednotlivců s osobou bohoslovce Kyšky, hlavního hybatele náboženského dění v obci. Dopisy A. Vence, F. Prudkého, Jana Košťála či Jaroslava Pecha. Z jednotlivých dochovaných zpráv je navíc patrné, oficiální zánik sboru dosud spojovaný se zákazem náboženských sekt v Rumunsku na území Rumunska, neznamenal faktický zánik probuzenecké tradice, kterou skupina svobodných/věřících reprezentovala. Nalezené indicie totiž ukazují, že tito z velké části přešli také ke zdejšímu reformovanému sboru a nejméně do začátku druhé světové války se sborem nesplynuli – jeho záštitu přijali pouze „na oko“, aby mohli *paralelně – bez dohledu státní moci – fungovat. Korespondence složky České evangelické sbory v Rumunsku* uložené v Ústředním archivu Českobratrské církve evangelické.

²¹ Připomeňme, že baptisté považují za apoštolský až křest dospělého člověka.

²² Za ně pokládám dogmatickou neukotvenost a s ní spojený individualismus, důraz na expanzivní šíření či nejednotnost v otázce křtu dětí.

Evangelické náhrobky na Svaté Heleně. Foto M. Pavlásek, 2009.

vycházejících. V našem případě díky takovéto argumentaci můžeme pochopit a vysvětlit například náboženský rozkol ve Vojvodovu, kde se již „obrácená“ část sboru dlicí pod pláštíkem církve metodistické, jež zde působila jako jedna z větví probuzenectví zprostředkovaného střední a jihovýchodní Evropě misíí Americké (kongregační) a Britské (presbyteriální) církve, opět dělí dle totožného principu jako při vymezení částí reformovaného sboru na Svaté Heleně na *věřící* a *nevěřící*.²³ Onen rozkol můžeme nazírat optikou M. Jakoubkem navrženého „strukturálního repete“, které užil pro výklad i jiných událostních souvislostí (Jakoubek 2010: 535, 544).

Při podpoře teze o *obrácení* skupiny části reformovaného sboru formou misie se můžeme opřít o výpověď A. Hružové zaznamenané M. Jakoubkem: „...Jan Chorvát byl z Jednoty Českobratrské... Můžete si představit, jak nám bylo! Byli jsme *probuzení*, ale ne *znovuzrození*! Probuzení tj. poznali [jsme]

²³ Nešlo však o pouhé přihlášení se k metodistické církvi z donucení okolnostmi. Důvod spatřujeme v blízkosti náboženského učení *obrácených* a metodistů, opírající se v obou případech o probuzeneckou tradici.

pravdu o spasení a vykoupení...“ (Jakoubek 2010: 534). Ta dokládá *obrácení* již na Heleně a potvrzuje tak rozhodující vliv tohoto obrodného náboženského hnutí působícího zvnějšku. Jak jsme upozornili výše, jedním ze zachytitelných dokladů je právě ono vyznání víry, deklarace vlastního probuzení k christocentrickému životu. Mezi další doklady přetrvávání vlivu probuzenectví můžeme zařadit také vzpomínky evangelisty Kýšky, jenž na takováto obrácení některých členů svobodného reformovaného sboru na Svaté Heleně vzpomíná (Míčan 1931: 93-94).

Probuzená část reformovaného sboru patřící mezi první zakladatele Vojvodova záhy využila nabídky metodistické episkopální církve a přijala její záštitu. Kazatelem nově institucionalizovaného sboru se stal Martin Roháček, před vysláním do Vojvodova působící u sboru ve Vídni – jednom z evropských misijních center metodistů, odkud vyšli i jiní metodističtí faráři směřující jihovýchodním směrem – konkrétně do Báčky, Sremu a Banátu, kde působili spolu s misijními pracovníky MK, kteří počátkem 20. století zakládají ve většině slovenských osad abstinenční spolek (Beneš 2009: 32, Sjanta 2006: 18). Přitom právě u metodistů ve Vídni pracoval F. Havránek, první český misionář působící mezi slovenskými luterány zejména v Báčce a Banátu, kde první metodistické náboženské obce vznikaly za spolupůsobení misijních pracovníků MK z budapeštského ústředí, z čehož je patrná provázanost misijních probuzeneckých hnutí směřujících do těchto částí Evropy (Mojzes 1965: 265; Sjanta 2006: 18).²⁴ Podobně již v padesátých letech 19. století v Bulharsku začaly (spolu)působit (Mojzes 1965: 255-256) misie společnosti American Board a Methodist Missionary Society, přičemž po dohodě o sféře působení převzala na severním území (tedy mj. oblastí Vojvodova) činnost druhá jmenovaná společnost konstituovaná do Methodist Episcopal Mission Board, zatímco jih území byl pro evangelizaci „svěšen“ American Board (ibid.: 60-62).²⁵ Vojvodovo patřilo k náboženskému okrsku s centrem ve Vidinu, záhy došlo k propojení s oblastí kolem města Ruščuk (dnešní Ruse), přičemž na toto území měl dohlížet P. Todorov (ibid.: 249-250, 257).

Jelikož se při hledání kazatele vojvodovští *věřící* obrátili do Prahy, lze předpokládat (ač přímý doklad absentuje), že jim byl Roháček doporučen tamními

²⁴ Ještě lépe tuto spojitost doložíme skutečností, že evangelizační činnost Havránek ve Vídni prováдел s Marií Kýškovou, patrně příbuznou Petra Kýšky, svatohelenského evangelisty. Jejich rodina totiž byla mezi zakládajícími členy MK ve Staré Turé (Schneeberger 1983: 181).

²⁵ Dle údajů z roku 1910 byla k tomuto datu výrazně úspěšnější misijní společnost American Board, která evangelizaci získala 1 500 členů ve srovnání s 482 členy přistupujícími k církvi metodistické (ibid.: 250).

pracovníky svobodné reformované církve, udržující pravidelný kontakt se Svätou Helenou, kde zřídili dva roky předtím svůj první zahraniční sbor.²⁶ Vznik metodistické církve v Bulharsku byl totiž stejně jako konstituování svobodné reformované církve v českých zemích výsledkem působení amerického probuzenectví. Proto, když přišli *obrácení* do Vojvodova, velmi záhy přijali jak institucionální církevní zaštitění, tak reprezentanta této církve, kazatele Roháčka. Ne z vynucené potřeby institucionálního krytí, ale naopak – pro věroučnou blízkost s pro ně nevýraznými rozdíly. S metodisty je pojila jejich *probuzená* víra. Proto také nevnímali rozdíl ve věrouce církve metodistické a (svobodně) reformované, jak naznačil již dobový pozorovatel Vladimír Míčan (Míčan 1934: 108). Roháčková kázání nebyla (a ani být nemohla) v žádném zásadním rozporu s tím, co slychávali při návštěvách shromáždění od Chorváta. V jeho působení v prvních letech u vojvodovského metodistického sboru lze spatřovat udržení asketické morálky (ex)helenských *obrácených* Čechů.

Význam fenoménu obrácení a misijní činnosti tkví v určité „nepsané dohodě“, tedy podmínce jeho dalšího šíření. Šíření svědectví *pravdy* o spáse, kterou je nutno dle zásad kongregačních a probuzeneckých církví šířit formou snahy každého jednotlivce o probuzení dalších – dosud neprobuzených, *ve víře spících* – nám může posloužit jako další ukázka toho, že vojvodovští Češi byli pod vlivem tohoto učení, vedoucího k soteriologickému zajištění. Ač společenství vojvodovských Čechů bylo uzavřenou skupinou s endogamními tendencemi (Budilová 2008), bylo zjištěno i zdánlivě opačné kolektivní sociální jednání téže skupiny, a sice snaha o získání okolního obyvatelstva pro svou víru (Jakoubek 2010: 538). Odpověď na otázku, *proč* tomu tak bylo, nalezneme ve světle ústřední teze tohoto příspěvku zdůrazňující význam probuzeneckých hnutí. Zjištěnou skutečnost tendencí směřujících i mimo náboženskou skupinu můžeme vyložit právě lpěním na jedné ze zásad probuzenectví, tedy na dalším šíření učení o spáse a získávání dalších stoupenců skrze svědectví o nutných krocích vedoucích k „zaručenému“ vykoupení naslouchajících. Tento motiv dialektiky snah je možné dokládat (1.) skutečností expanze učení probuzeneckého hnutí – nejen aktivní činitelé spolku MK, ale každý jednotlivec se měl držet hesla dnešní dědičky probuzenecké tradice svobodné reformované církve – Církve

²⁶ Blízkost metodistů s církví svobodnou reformovanou v Čechách ilustrují události spjaté s historicky prvním metodistickým sborem v Čechách vzniknuvším v osmdesátých letech 19. století v Kladně díky působení kazatele a bibliisty V. Pázdrala. Centrum metodistické misijní společnosti však bylo ve vzdálené Vídni, proto byl sbor v roce 1892 metodistickou církví postoupen svobodné reformované církvi (Sjanta 2006: 16).

bratrské – „Každý křesťan evangelistou“ (Zásady 1997: 19); (2.) ve Vojvodovu lze tyto expanzivní snahy také nalézt.²⁷

Podíváme-li se blíže na osobu kazatele M. Roháčka, zjistíme také, že v leccems dodržoval stejné zásady (byť je snad bezezbytku nedodržoval), jako proklamoval spolek MK ve Staré Turé. Ve Vojvodovu například zavedl abstinenci a postupně se členství ve sboru stávalo každodenní praxí věřících se silnou sociální kontrolou, kterou v duchu zásad probuzenectví uplatňoval požadavkem přísné sborové kázně stupňující se až do „morálního extremismu“ (Jakoubek 2010: 540-541). Záhy však v tomto svém konání lidsky selhal a sbor se rozhodl pro jeho vyhoštění, k jehož důvodům se pamětníci nechtěli vyjadřovat (ibid.: 541). V této souvislosti se nebudeme zabývat, co bylo příčinou jeho mravního poklesku znamenající nucený odchod ze sboru, ale zastavíme se u otázky, jak soudíme, zajímavější.

(Ex)vojvodovští pamětníci, ale také další pozorovatelé místního dění se o inkriminované události zdráhali mluvit a vše bylo zakryto rouškou mlčenlivosti, což je vysvětlováno jako další doklad mravní pozice v explicitním náboženském základu. V tomto směru s tím můžeme jistě souhlasit, jen dodejme, že v podobném duchu mlčenlivosti – a domnívám se, že také v určité snaze vytěsnění vzpomínek na tuto událost, potažmo Roháčkovu osobu vůbec, pro jeho porušení několikerych mravních zásad – se nese rozpomínání (či spíše zapomínání) některých pamětníků přímo ve Staré Turé, kde se o jeho osobě, na rozdíl od ostatních misijních pracovníků MK, striktně nehovoří.²⁸

Přítom M. Roháček je spojujícím článkem probuzenectví, se kterým se ve Vojvodovu setkáváme. Jeho skutečným zdrojem bylo dědictví přijímané prostřednictvím spolku MK ze Staré Turé a druhým misie Americké kongregační církve zakládající v místech svého působení metodistické sbory. Martin Roháček byl bratrem staroturuského Josefa Roháčka, významného kolportéra, kazatele a také překladatele Nového Zákona do slovenštiny.²⁹ Jak se M. Roháček dostal k vídeňským metodistům, nevíme,³⁰ nicméně jeho osobou se propojily dvě probuzenecké tradice. Roháček s několika vojvodovskými členy metodistického sboru dokonce udržoval kontakt s časopisem Betania vydávaný Josefem

²⁷ Viz probuzenecký časopis *Svetlo* 15, 1914, 2: 9.

²⁸ Poznatek získaný při archivním výzkumu ve Staré Turé realizovaného v srpnu 2010.

²⁹ Časopis *Svetlo* 10/1907: 74. Tento probuzenecký časopis ostatně ve svém knihkupectví vydával Ján Chorvát.

³⁰ Patrně velkou roli sehrála skutečnost, že zde působila také již zmiňovaná M. Kýšková, která jako Roháček pocházela ze Staré Turé.

Kostomlatským, vůdčím představitelem svobodné reformované církve. Tak se například dovídáme o vystavění metodistické modlitebny v roce 1902.³¹ Další zprávy tamtéž dokládají, že byl časopis místními odebírán, a dokonce do něj sami přispívali. Sloužil tak jako určitá forma komunikačního kanálu, prostřednictvím kterého se o sobě komunita *obrácených* Helenských a Vojvodovských dozvíдалa a utvářela tak pocit jakéhosi pomyslného společenství *probuzených* v těchto dvou osadách, byť jistě důležitější byly osobní návštěvy, jak o tom referoval opět Kýška (Míčan 1931).

Otázka křtu podruhé

Nejdůležitější otázkou vyvolávající denominační rozpory byl křest dětí, jehož problematičnost se – jak jsme výše naznačili – odvíjela od teologických výkladů „správnosti“ jeho užití, což lze v každodenním životě Helenských prezentovat otázkou, zda křtít již děti, nebo až ty, kteří se pro křest rozhodnou po svém obrácení/probuzení. Na Svaté Heleně se náboženské rozpory související s otázkou křtu objevily vlivem další misie – tentokrát baptistů, jejichž činnost se značně rozšířila po první světové válce. Petr Kýška, helenský biblista, ve svých vzpomínkách dokonce uvádí, že z důvodů náboženských nepokojů pramenících z nejistoty okolo křtu dětí byla svolána schůze členů sboru svobodné reformované církve, neboť sbor se v této otázce začínal dělit na jeho příznivce a odpůrce (Míčan 1931: 108). Dogmatická nejistota panující kolem jedné ze dvou svátostí svobodné reformované církve tak po dvaceti letech vylpynula v konflikt ne nepodobný tomu ve Vojvodovu v totožném dobovém kontextu. Zatímco EMEC prostřednictvím svých kazatelů děti křtila, byl vznesen vůči tomu totožný argument jako v případě helenských baptistů – ke znovuzrození může dojít pouze skrze křest dospělých, jak podle některých indicií ve Vojvodovu nadnesl František Jan Křesina během svých misijních pobytů (Jakoubek 2010: 545). Ty mimo jiné svědčí o další dosud nerozpoznané úloze misijních aktivit v tomto geografickém prostoru.

Jestli něco mohlo mít na vzájemné vymezování skupin „institucionálně jistěných“ metodistů a od nich vydělující se skupiny *věřících*, zakládající darbistický sbor, zásadní vliv, tak právě otázka křtu. Část sboru, nyní darbistická skupina shromážděná kolem kazatele Kowala, musela hledat sebevymezující identitární zdroj, tolik důležitý pro jakoukoliv konstrukci identity (Barth 1969).

³¹ *Betanie* 21/9, 20. března 1903.

Křest dětí se stal argumentem pro vydělující se skupinu, která si jeho prostřednictvím nárokovala sebeidentifikaci v konfrontaci se zbývajícími členy metodistického sboru z titulu *věřících* vůči metodistickým *nevěřícím*. Tato situace nebyla nepodobná rozkolu na Svaté Heleně v devadesátých letech 19. století, kdy dochází k odchodu *obrácených*, či o dvacet let později k vydělení baptistů ze skupiny *obrácených* ze sboru svobodné reformované církve. Lze říci, že se zde do popředí náboženské praxe dostala ruka v ruce s určitou věroučnou roztržičností a nejednotností v některých otázkách zásad věřících nutná potřeba sebeidentifikace se skupinou, projevující se až s příchodem dalšího denominačního „hráče“ na stejném poli zájmu. Na náboženském „trhu“ pak bylo pro jeho „zákazníky“ nutné definovat rozdíly v nabízeném „zboží-učení“, aby měl potenciální nákupčí v otázce, co nakupuje, jasno. Mám za to, že v případě rozkolu ve Vojvodovu (stejně jako na Svaté Heleně v případě vydělení baptistů) se oním zástupným vymezováním dvou skupin hledajících existenční jistotu v náboženské přináležitosti stalo různé nahlížení na křest dětí. Vůči němu se věřící mohli jasně vymezit, najít si vlastní pozici a tím se i zařadit mezi skupinu, která onen sporný bod hájila. Tím došlo k rozdělení dosud kompaktní vojvodovské evangelické komunity, jen podtrhujícímu dosud známé závěry považující religiozitu (Ex)vojvodovských přinejmenším do konce dvacátých let 20. století za hlavní identifikační faktor skupiny, přičemž otázka národní identifikace dosud nebyla pro důsledné nastoupení hledaných cest k soteriologickému zajištění aktuální (Hirt – Jakoubek 2005). To mimo jiné ukazuje na zcela odlišný vývoj ve srovnání s nastoupeným sekulárním procesem v zemi svého původu, kde se v druhé polovině 19. století stává základním identitotvorným faktorem právě národnostní příslušnost.

Závěr

Touto črtou mi šlo o vyložení drobné epizody v příběhu *obrácených* Svaté Heleny a Vojvodova. Zároveň jsem se tímto překlenutím dvou příběhů (toho odehrávající se na Svaté Heleně a ve Vojvodovu) pokusil přispět k pochopení hledané „Druhé půlky Pravdy“, i když její hledání je – jak jistě víme – vždy pátráním nekončícím, během sice na dlouhou, ale nezřídka dobrodružnou trať poznání.

Pokusíme-li se alespoň o dílčí shrnutí, opět se musíme vrátit zpět k Helenským. Vojvodovští *obrácení* základ svého učení nabyli již před příchodem do obce svým duchovním *probuzením* na Svaté Heleně a právě zde je nutné – jak jsme naznačili – hledat onu specifickou víry, označovanou předchozími

badateli za tolik vypjatou. Kořeny těchto specifik spočívají v první řadě v náboženské obrodě části tamního reformovaného sboru, nejprve působením kazatelů Svobody a Chorváta, následně je jejich zbožnost po odchodu do Vojvodova formována Martinem Roháčkem v rámci jeho činnosti pod záštitou metodistické církve aktivně expandující formou misí po celé Evropě (Mojzes 1965). Základ víry *obrácených* tvořilo přijetí důsledné asketické morálky v duchu protestantských zásad – žité náboženské etiky, k jejímuž odkazu se hlásili misijní pracovníci vyslaní na Svatou Helenu a jež byla jimi předávána evangelizační formou kázání, osobnějších modlitebních chvil v soukromí či v modlitebně. Páteř zbožnosti tvořilo pochopení výkladu Písma, schopnost jeho výkladu a další šíření skrze svědectví o spáse. Vnitřní obrácení k christocentrickému životu každého jednotlivce probíhalo „probuzením“, symbolickým „nastavením tváře a srdce“ Kristu a odvrácením se tak od všeho světského. Náboženské konflikty uvnitř náboženských denominací svědčí o tom, jak zásadní význam byl přisuzován náboženským ideologiím a jakou roli plnily v každodenním životě některých krajanských komunit. Srovnáme-li poznatky, které máme o „obsahu“ duchovních zásad MK, popřípadě svobodné reformované církve, a následně je jako šablonu vztáhneme na náskres zhotovený M. Jakoubkem, zjistíme, že se v mnohém až nápadně podobají.

Symbolicky jsme tak propojili příběh výrazné zbožnosti nekatolíků v obou vesnicích poutem náboženské obrody mající kořeny – jaakmuvedené skutečnosti nasvědčují – teprve ve vnější misijní činnosti v letech devadesátých 19. století, ne v mnohem ranějším tolerančním sektářství, jak se tvrdilo doposud (Nešpor 1999; Nešpor – Hornofová – Jakoubek 1999, 2000, 2001). Pomyslnou nit odkazující ke kořenům „fenoménu vojvodovské zbožnosti“ tak sice výrazně zkracujeme, to ovšem nic nemění na skutečnosti dosud nezjištěného významu, jaký s sebou studium náboženských dějin nebo samotného fenoménu víry zejména v protestantských krajanských komunitách (dosud nejzevrubněji aplikovaného na příkladu pojednávaných obcí v Rumunsku a v Bulharsku) přinese pro pochopení širších souvislostí pronikání probuzenectví do prostoru jihovýchodní Evropy. Ukazuje se totiž, kterak náboženská otázka hrála ve vztahu mezi zemí původu a zahraniční enklávou dosud neakcentovanou úlohu. Komunikační síť země původu a zahraniční emigrace ve sledovaném prostoru bychom tak měli nahlížet jejím fungováním (i/hlavně?) na bázi misijně-evangelizačních aktivit.

Michal Pavlášek absolvoval studium etnologie a historie na Filozofické fakultě MU v Brně (2009), kde v současnosti působí jako interní doktorand Ústavu evropské etnologie. Současně je odborným pracovníkem brněnského pracoviště Etnologického ústavu AV, kde spravuje audiovizuální fond, a svůj obzor zájmu směřuje k česko-slovenské zahraniční emigraci s orientací zejména na region jihovýchodní Evropy (Chorvatsko, Srbsko, Rumunsko, Bulharsko, Ukrajina). Fenomén krajanských komunit nazírá v kontextu širších etnických procesů; k této problematice publikoval několik studií. Kontakt: m.pavlasek@gmail.com

Použité prameny a literatura:

- Aleksov, Bojan. 2006. *Religious Dissent between the Modern and the National- Nazarenes in Hungary and Serbia 1850–1914*. Wiesbaden: Harrassowitz Vg.
- Beneš, Samuel. 2009. *Protestantské náboženské menšiny v Srbsku v letech 1945–1953*. Rkp. diplomové práce na FF UK v Praze.
- Bednárik, Rudolf. 1966. *Slováci v Juhoslávii*. Bratislava: Slovenská akadémia vied.
- Budilová, Lenka. 2008. „Některé aspekty příbuzenství a sňatkových vzorců u vojvodovských Čechů.“ *Český lid* 95, 2008, 2: 127-142.
- Botík, Ján. 2011. „Evanjelická církev a luteranizmus v živote dolnozemských Slovákov.“ *Dolnozemský Slovák* (v tisku).
- Čukan, Jaroslav a kol. 2010. *Pivnice. Kultúrne tradície Slovákov v Bábke*. Bábsky Petrovec – Nitra: Slovenské vydavateľské centrum + Univerzita Konštantína Filozofa.
- Dostál, Pravdomil. 1980. „Misijní práce Jednoty Českobratrské v Rumunsku.“ *Bratrská rodina* 12, 1980, 5: 79-80.
- Filipi, Pavel. 1996. *Křesťanstvo. Historie, statistika, charakteristika křesťanských církví*. Brno: CDK.
- Filipi, Pavel. 2000. „Die Erweckungsbewegung in Ostmitteleuropa.“ Pp. 359-368 in Gustav A. Benrath – Ulrich Gäbler (eds.): *Geschichte des Pietismus III*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Gadamer, Hans-Georg. 2010. *Wahrheit und Methode. Grundzüge einer philosophischen Hermeneutik*. Tübingen: Mohr (Siebeck).
- Hirt, Tomáš – Jakoubek, Marek. 2005. „Idea krajanského hnutí ve světle konstruktivistického pojetí národa: proměny kolektivní identity vojvodovské náboženské obce.“ *Český lid* 92, 2005: 337-366.
- Chrobák, Dobroslav. 1936. *Rukověť dejin slovenskej literatúry*. Praha: L. Mazáč
- Katuščík, Ján – Kušnierik, Mikuláš – Potúček, Juraj – Prištiak, Ondrej – Slavka, Michal. 1994. *Naše korene. Vznik a vývoj prebudzeneckého hnutia na Slovensku*. Bratislava: Nádej.
- Jakoubek, Marek. 2010. „Druhá půlka Pravdy. Opominutá dimenze víry vojvodovských Čechů.“ *Lidé města* 12, 2010, 3: 527-568.
- Jančovic, Ján. 1990. „Samuel Činčurák (2. 7. 1883 – 14. 11. 1952).“ P. 141 in: *Slováci v zahraničí 16*. Martin: Matica slovenská.
- Mičan, Vladimír. 1931. *Za chlebem vezdejším*. Brno: Knihnice biblické jednoty.

- Mičan, Vladimír. 1934. *Nevratem v nový svět. O československých osadnících, jejich náboženských, školských, osvětových, hospodářských aj. poměrech v Bulharsku*. Brno: Knížnice biblické jednoty.
- Mojzes, Paul Benjamin. 1965. *A History of the Congregational and Methodist Churches in Bulgaria and Yugoslavia*. Boston: Boston University.
- Nešpor, Zdeněk R. 1999. „Banátští Češi jako potomci tolerančních sektářů.“ *Religio, Revue pro religionistiku* 7, 1999, 2: 130-143.
- Nešpor, Zdeněk R. – Hornofová, Martina – Jakoubek, Marek. 1999. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část první: Počátky Svaté Heleny.“ *Lidé města* 2/1999: 66-88.
- Nešpor, Zdeněk R. – Hornofová, Martina – Jakoubek, Marek. 2000. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část druhá: Rozkol na Svaté Heleně a další náboženský vývoj obce.“ *Lidé města* 4/2000: 112-141.
- Nešpor, Zdeněk R. – Hornofová, Martina – Jakoubek, Marek. 2001. „Čeští nekatolíci v rumunském Banátu a v Bulharsku. Část třetí: Vojvodovo, obec denominačního typu.“ *Lidé města* 4/2000: 112-141.
- Pavlásek, Michal. 2010. „Případ Svatá Helena. (Re)interpretace náboženských dějin české obce v Rumunsku.“ *Český lid* 97, 2010, 4: 363-382.
- Pavlásek, Michal. 2010b. „Exkurs do historie Banátské vojenské hranice s přihlédnutím k vzniku českých enkláv na jejím území.“ *Slovanský přehled* 96, 2010, 3-4: 243-262.
- Pavlásek, Michal. 2011. „Jablko sváru. Minulost svatohelenských v zajištění výkladových schémat a povahy porozumění.“ *Český lid* 98, 2011, 1: 81-87.
- Potůček, Juraj. 1972. *Literárna činnosť Samuela Činčuráka*. Bratislava: Nádej.
- Potůček, Juraj. 1999. *Bibliografija literárnej tvorby Kristíny Royovej*. Martin: Matica slovenská.
- Putna, Martin C. 2007. „Poznámky na úplný okraj druhého dílu Sporu o smysl českých dějin.“ *Dějiny – teorie – kritika* 2007, 1: 95-98.
- Zásady. 1997. *Zásady Církve bratrské*. Praha: Oliva.
- Royová, Kristína. 1992. *Výber zo spisov VI. Za svetlom a so svetlom*. Bratislava: Nádej.
- Schneeberger, Vilém D. 1983. *Přehledné dějiny metodismu*. Praha: ÚCN (Kalich).
- Sjanta, Daniel. 2006. *Metodizmus na území súčasného Srbska*. Rkp. závěrečné práce na Univerzitě Mateja Bela v Banské Bystrici.
- Slezáčková, Jarmila. 1991. *Život a dielo sestier Márie a Kristíny Royových*. Stará Turá: Evanjelický a. v. cirkevný zbor na Staré Turé.
- Sto let. 1980. *Sto let ve službě evangelia. Církev bratrská (1880–1980)*. Praha: Církev bratrská.
- Streiff, Patrick. 2003. *Methodism in Europe. 19th and 20th century*. Tallin: Baltic Methodist Theological Seminary.
- Štěpánek, Václav. 2005. „Česká kolonizace Banátské vojenské hranice na území srbsko-banátského hraničářského pluku.“ Pp. 65-91 in L. Hladký – V. Štěpánek (eds.): *Od Moravy k Moravě. Z historie česko-srbských vztahů v 19. a 20. století*. Brno: Matice moravská.
- Vojtišek, Zdeněk. 2002. „Modrý kříž.“ *Dingir* 5, 2002, 3: 14-15.
- Vojtišek, Zdeněk. 2004. *Encyklopedie náboženských směrů a hnutí v České republice. Náboženství, církve, sekty duchovní společenství*. Praha: Portál.

Redakce:

Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.
Redakce HD
Na Florenci 3
110 00 Praha 1
tel.: +420 222828602
fax: + 420 222828511
e-mail: jiri.woitsch@post.cz
fialova@natur.cuni.cz

**Informace o předplatném
a objednávky:**

Etnologický ústav AV ČR, v.v.i.,
Na Florenci 3, 110 00 Praha 1,
Distribuce malotirážních tisků, e-
mail: gergelova@eu.cas.cz

**Objednávky starších čísel (do
2008):**

Tiskové a ediční oddělení
Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.,
Jilská 1, 110 00 Praha 1, e-mail:
Monika.Kuzelova@soc.cas.cz

Historická
demografie

VYBÍRÁME Z OBSAHU ČÍSLA 1, 35 / 2011

Markéta Skořepová: Vdovství v tradiční venkovské společnosti
Ladislav Nekvapil: Kmotrovské vazby ve farnosti Hlinsko v letech 1645-1650
z hlediska sociálně-náboženského
Pavla Jirková: Výběrová bibliografie české historické demografie za období
2007-2009

HISTORICKÁ DEMOGRAFIE

je recenzovaný vědecký časopis (založen v roce 1967), který se jako
jediný v ČR systematicky věnuje problematice dějin populačního vývoje,
dějin obyvatelstva, historické antropologii rodiny a příbuzenství i teorii
historické demografie a příbuzných oborů.

Informace o obsahu časopisu, složení redakční rady a pokyny pro autory
jsou dostupné na http://eu.avcr.cz/Casopisy/Historicka_demografie/

Časopis vychází 2x ročně, cena jednoho čísla je 130,- Kč.